

AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ:

DÜNYADA SÜLH VƏ RİFAH UĞRUNDA

Türkiyə Respublikasının Azərbaycanı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab İSMAYIL ALPER COŞQUN ilə müsahibə

—Cənab Səfir, 2015-ci il Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində həm regional, həm də beynəlxalq əhəmiyyətli siyasi-iqtisadi məsələlərin icrası, müzakirəsi, təməlqoyma tədbirləri ilə yaşanmaqdadır. Hər iki tərəfin “nəhəng hədəflər” deyə qəbul etdiyi bu işlərin, xüsusilə də Trans-Anadolu qaz boru kəmərinin yeni əməkdaşlıq üfqləri baxımından necə dəyərləndirərdiniz?

—Bəli, bu yaxınlarda cənab Prezidentin iştirakı ilə Qarsda Trans-Anadolu qaz boru kəmərinin təməlqoyma mərasimi olmuşdur. Bu, çox önəmli hadisə idi, onu belə anlamaq lazımdır. Türkiyə və Azərbaycanın bu tipli işləri, hər şeydən əvvəl, iki qardaş ölkənin ittifaq yaratmaq qabiliyyətini göstərir, onu birlikdə həyat keçirmək iradəsinin saflığını ifadə edir, onların, sadəcə, Türkiyə və Azərbaycan üçün deyil, üçüncü ölkələr üçün, dünya üçün faydalı olacaq işlər görmək məqsədini açıqlayır. TANAP bu fikirlərin yeni bir qanadı olacaqdır. Vacib olan budur. Dünyanın da bunu belə anlayacağına və qəbul edəcəyinə ümidvaram.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməridən danışarkən cənab Prezident onu keçən əsrin, TANAP-ı isə yeni əsrin layihəsi kimi təqdim edir. Bunlar nəhəng işlərdir. Həmçinin, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu da bu yaxınlarda istifadəyə veriləcək üzrədir. Həqiqətən, bunlar çox iri, sadəcə, Türkiyə və Azərbaycan üçün deyil, Avropanı, Orta Asiyanı da maraqlandıran işlərdir.

Baxın, TANAP döviyyəyə buraxıldığı ilk mərhələdə onun 6 milyard kubmetr qazı Türkiyəyə, 10 milyard kubmetri isə Avropaya satılacaq. Amma gələcəkdə boru xəttinin ümumi ötürücü imkanı 30 milyard kubmetr olacaqdır. Enerji təhlükəsizliyi, təbii qaz təchizatı problemi ilə çarpışan, neft və qaz təminatı çətinlikləri ilə üz-üzə qalan dünya üçün, Avropa üçün bu layihə önəmli xarakter daşıyır. Bu məsələlərə anlaşılıq şəkildə yanaşdıqda görürük ki, Azərbaycanın təbii neft və qaz hasilatına dünyanın ehtiyacı var. Digər tərəfdən Azərbaycanın təbii zənginliklərini güvənli və məqbul şəkildə dünyaya çatdırmaq məsələsi də çox vacibdir. Türkiyə və Azərbaycanın ortaq məqsədi dünya üçün vacib olan bu işləri birlikdə həyata keçirməkdir. Bu baxımdan həmin layihə ancaq Azərbaycan və Türkiyədən ötrü deyil, Avropa və dünya üçün də xeyli önəmlidir.

—Cənab İsmayıl Alper, keçən il oktyabr ayının 30-da bizim çəzətdə Sizin “Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri sarsılmazdır” adlı məqaləniz dərc olunmuşdu. Onu da deyim ki, həmin yazınız çox yaxşı qarşılanmışdı. Orada fikirlərinizdən birini belə ifadə etmişiniz ki, Nuru Paşa əmrindəki Qafqaz İslam Ordusunun tərkibində çiyin-çiyinə döyüşərək canını fəda edən, bir qismi eyni məzarda yatan anadolulu və azərbaycanlı şəhidlərimiz sarsılmaz qardaşlıq tellərinin isbatıdır. İctimai-siyasi əhəmiyyətli bu fikrin Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin humanitar bölümündə müasirlik və gələcək baxımından daha hansı formalarda ifadə olunmasına zərurət var?

—Bu mövzuya hər zaman diqqət göstərmək lazımdır. Keçmişdən taleh

birliyimiz var, qardaşlıqdan bəhs edirik. Bəxtiyar Vahabzadənin dediyi kimi, bir ananın iki oğluydu. Eyni kökdən gəldiyimizdən danışırıq. Bunlar gerçəkliklərdir. Qeyd etdiyim birlikdəliklə yanaşı, tarix boyu çox böyük fədakarlıqlarla ifadə olunan, qardaşlığımızı sübuta yetirən hadisələr də olub. Çanaqqala savaşları bunlardan biridir. Azərbaycandan Anadoluya gedib Çanaqqalada türk əsgəri ilə çiyin-çiyinə döyüşüb, şəhid olmuşlar bu qardaşlığımızın sözdə deyil, əməldə ifadəsidir. Digər tərəfdən, Naxçıvandan üzübəri Azərbaycanın bir çox yerlərində rastlaşdığımız, hətta bəzilərinin məzarının yeri hələ də bəlli olmayan anadolulu türk əsgərlərinin qəbirləri qardaş fədakarlıqlarının mənbəsidir, onun nə qədər dərinliklərə işlədiyinin sübutudur. Bu tarixə hər zaman sahib çıxmalıyıq.

Azərbaycanın, Bakının ən mötəbər guşəsində, Qarabağ şəhidləri ilə yanaşı bizim Türk Şəhidliyi Abidəsinin ucaldılması təsadüfi deyildir. Bu, gerçək anlamda, taleh birliyimizdir! Və bu gerçəkliyi qorumaq lazımdır. Qısa müddət əvvəl azərbaycanlı qazi övladlarını Səfirlikdə qəbul etdim. Bu uşaqlar Türkiyənin dəstəyi ilə Çanaqqalaya səfər edəcəklər. Bu uşaqlardan birinin atası azərbaycanlı qazi qardaşım mənə öz böyüklərinin Qafqaz İslam Ordusu ilə Anadoludan Azərbaycana gəldiyini və burada yerləşdiyini anladı. Türkiyə və Azərbaycan bu cür qaynaşmış, qarışmış, sözün əsl mənasında tək millətdir. Bəhs etdiyim qazi uşaqları Şəhidlər Xiyabanından torpaq götürüb Çanaqqalaya, Çanaqqaladan da torpaq götürüb Şəhidlər Xiyabanına səpəcəklər. Onlar mənə Roma Papasının erməni iddiaları barədəki sözlərinə qızğınlıqlarını bildirdilər. Mən onlara belə söylədim ki, hər səfir hər hansı ölkədə fəaliyyətə başlayarkən, ilk olaraq həmin ölkəni anlamğa çalışır, səfirlik rəsmi işlərindən əlavə, olduğu dövətdə öz ölkəsinin etibarını gücləndirməyə, onu yüksəltməyə can atır, oradakı xalqın hörmətini qazanmaq yolunda fəaliyyət göstərir, eyni zamanda da öz dövlətinin yerli xalq tərəfindən sevilməsinə səy edir, bu onların ən vacib vəzifə borcudur. Çox şükür ki, mənim Azərbaycanda belə bir problemim yoxdur, çünki Azərbaycan da insanlar ürekdən, könüldən bağlıdır. Anadoluya, Anadoluda insanlar qəlbəndə bağlıdırlar Azərbaycana, zətən eyni xalqın övladları olduğumuz üçün, bir könüldən bağlılıq bir-birimizə, bizim bunlara sahib çıxmağımız lazımdır. Nuru paşa o dövətdə, Osmanlının ən sıxıntılı vaxtlarında buraya uzadılan bir yardım əli olmuşdur. Onunla birlikdə Azərbaycana gələnlər könüllülük əsasında o orduya qoşulmuşdular. Nuru Paşanın və Qafqaz İslam Ordusunun o dövətdə azərbaycanlı qardaşlarımızla birlikdə Bakı da daxil olmaqla Azərbaycanın bir çox bölgələrində törədilən qətləmlərə son qoyması tarixi təcürəsinin mahiyyətində bəhs etdiyim qardaşlığımız durur. Heç şübhəsiz ki, bütün bunlar gələcək nəsillərə layiqincə anlatmalıyıq, bu cür şöhrətli tarixləri birlikdə bayram etməyimiz lazımdır.

—Söhbətimiz möhtəşəm Çanaqqala zəfərinin 100-cü ildönümü ərəfəsində baş tutur. Siz müdriksinə bu mövzuya keçid etdiniz. Mən bu xüsusda sualımı belə təqdim edə-

dim: Sizin “çiyin-çiyinə döyüşərək şəhid olan anadolulu və azərbaycanlılar” fikrinizin bu gün kitablardan, xatirələrdən əlavə, daha hansı formada təqdimatı faydalı olardı? Məsələn, bu mövzu və bununla paralel Türkiyə və Azərbaycanın sonrakı taleyində yaşananlar barədə müstəqil film çəkmək necə olardı?

—Çox yaxşı olardı. Həqiqətən də, Azərbaycanda da, Türkiyədə də çox qabiliyyətli sənət adamları var, hər iki ölkədə bu sahəyə böyük diqqət yetirilir. Türkiyədə bu sektorda böyük nailiyyətlər qazanılıb. Ancaq bunların hamısından üstün odur ki, Türkiyə və Azərbaycanın insanlara anadilə bilinəcək, göstərilə bilinəcək müştərəklər həqiqi hekayələrimiz, mövzularımız var. Dediğim kimi, mənimlə görüşməyə gələn qazılardan birinin ana tərəfdən babası Qafqaz İslam Ordusu ilə buraya gələn, əgər səhv etməmişəm, sonra da Cəbrayıl rayonunda qalan, evlənib taleyinin qalan bölümünü buraya bağlayanlardan birinin soyundan idi. Həmin adamla məni fərqli sərhədlər ayıra bilər, amma damarlarımızdakı qan eynidir. Belə bir taleyin tərsini də yaşayanlar var, buradan Anadoluya keçib, Çanaqqalada vuruşan qazi orada da qalıb ailə qurub və həyatına davam edib. O dövətdə, çarlıq Rusiyası dövründə Qafqaz uğrunda savaşlar vaxtı çox belə talelər olub. Yerini-yurdunu itirib o tərəf-bu tərəfdə qalan o qədər insanlar olub ki, onların həyat tarixçələrini ortaya çıxarmaq lazımdır. Bu günün realıqları ilə həmin talelərə yanaşdıqda müəyyən romantika duyula bilər, amma o insanların iztirabları yaşamışlar, o iztirabların içində anladılması, açılması hekayələr var, onları üzə çıxarmaq lazımdır, mən bədii ssenari yazılmasını demirəm, məhz həqiqətin ortalağa çıxarılmasını deyirəm, o gerçəkliklərlə birlikdə bu coğrafiyada, Qafqazda, Anadoluda, Azərbaycanda baş verən hadisələrdən bəhs edərkən nələrin olduğunu bildirməyi, o dövrün tarixini daha yaxşı anlamağı nəzərdə tutaram. Bu yolla da yayılan yalanların cavabı verilməlidir. Buna görə də o işi mütləq etmək lazımdır.

—Cənab Səfir, bir problemə də toxunmaq istəyirəm. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə, ümumiyyətlə, Ermənistan-Türkiyə, Azərbaycan münasibətlərinə yanaşmada Ermənistan və erməni

lobbisinin emosiyalarla, Türkiyə-Azərbaycanın isə idrakla yanaşması aydın sezilir. Elmi-tarixi faktlara, arxiv materiallarına əsaslanaraq məsələnin çözülməsi diplomatiyası, Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar masasında beynəlxalq hüquq normaları əsasında həll olunması siyasəti, erməni revanşizmi, “erməni soyqırımı” təzyiği, yeni ərazilər ilhaq etmək məkrli ilə qarşılır. Belə bir qarşıdurmada Azərbaycan və Türkiyə birliyinini —onu qısaca belə ifadə edərkən: dünyada “Sülh və Rifah” diplomatiyası —uğur perspektivini necə xarakterizə edərdiniz?

—Hiss və idrak bütün münaqişə tərəfləri arasında ola bilər. Bu, bizdə də var. Azərbaycanda da, Türkiyədə də həmin tarixi dövənlərdə baş vermiş hadisələrdən iztirablar çəkən insanlar var, axı, necə də olmasın. O vaxtlar Daşnaksütyun və bu kimi partiyaların Türkiyədə yaşayan erməniləri necə bir xəyanətə sürüklədiklərinə, qonşularına necə hücumlar təşkil etdiklərinə, necə silahlanıb, arxadan zərbələr vurmağı planlaşdırdıqlarına diqqət yetirmək lazımdır. Onların daxildən və xaricdən Türkiyəyə necə zərbələr vurduğunu bilir. Türkiyədə də bütün bunları düşündükdə hissiyatlar coşur. Azərbaycanda Xocalı dedikdə dəhşətli emosiyalar yaşanır. Bu hisslər hamıda var, buna da insanın bir haqqı kimi yanaşmaq lazımdır. Türkiyənin bu barədə baxışı belədir: ermənilərdə özlərinə görə emosiyalar, hissiyyatlar, həssaslıqlar ola bilər. Münasibətlər bu hissəsinədək elə bir problem yoxdur, mühüm olan odur ki, indi nə etməliyik? Bu hissələrimizi əngəlləmək, nəzarət etmək demirəm, gələcəyi şəkilləndirərkən bu olmuşların rolu necə olacaq, həmin emosiyalarla, ermənilərin etdikləri kimi, nifrətə doğru gedəcəyik, yoxsa, Çanaqqala savaşından sonra Atatürkün etdiyi kimi, dünyaya barış mesajı verərək gələcəyə baxmaq qərarına gələcəyik. Keçmiş unutmadaqdan söhbət getmir, amma o keçmişin acılarını hamımız birlikdə, bütün həqiqətləri, hiss və emosiyaları ilə birlikdə araşdırıb danışmaq, müzakirə etmək lazımdır, sülh üçün şərait yaratmaq lazımdır. Regiona barış gətirmək lazımdır. Bunun üçün ermənilər də o dövətdə Anadoluda etdiklərini düşünməyə, dərk etməyə başlamalıdırlar. Düşünməlidirlər ki, Osmanlı dövləti nə üçün onla-

rı köçürmək qərarına gəlməyə məcbur olmuşdur? Eyni vaxtda bir neçə cəbhədə çarpışan Osmanlı dövləti əslində belə bir vəziyyətdə özünə dəsdək almağı gözləməli olduğu halda, öz təbəələri erməniləri nədən başqa yerlərə köçürmək məcburiyyətində qalmışdır? Durub-durub niyə bu qərara gəlmişlər? Ermənilər də bu suallar ətrafında düşünməli və danışmalıdırlar. Bu coğrafiyada, Cənubi Qafqazda əhalinin sayına baxdıqda, bu günlə müqayisə etdikdə, demografik vəziyyətin sürətlə dəyişməsinə diqqət yetirdikdə, İrəvan şəhərinin əhali tərkibinə baxdıqda müsəlman-türk əhalinin nədən qeyb olduğuna da diqqət yetirmək lazımdır. Bu, nədən belə olmuşdur? Bütün bu xüsuslara birlikdə, obyektiv bir şəkildə, biz buna “adil həfizə” deyərək, adil həfizə süzgəcindən keçirməyə hazırıqmı, bunu düşünmək lazımdır. Türkiyənin verməyə çalışdığı mesaj budur. Az müddət öncə papanın etdiyi açıqlama xətdədir. O, öz açıqlamasında bu coğrafiyadakı insanları adil zəkaya təşviq etmək əvəzinə, ancaq tək bir qrupun hekayəsini, anlamını səsləndirmiş, onu da öz ələmində bir din adamının anlayışlarına əsasən deməklə hər şeyi nifrətə yönəlmişdir, Anadoluda müsəlmanların, türklərin çəkdikləri iztirabları kənara atmışdır. Ruandadan, Bosniya və Herseqoviniyadan bəhs edərkən sadəcə, kütləvi qırğın ifadəsini işlətməmiş, məhkəmə qərarına əsasən qəbul edilən soyqırım deməmişdir, 1915-ci il hadisələrindən bəhs edərkən isə ortada məhkəmə qərarı olmadığı halda “soyqırım” ifadəsini işlətməmişdir. Bu necə olur?! Deməli, burada başqa səbəblər var.

Ermənilərin öz diasporunun təzyiqlərindən ayrılması lazımdır. Kin, nifrət, Türkiyəni cəzalandırmaq fikirləri ilə nəyə nail olmaq mümkün deyil. O zaman öz imkanları ilə güclənən, bölgədə ittifaq yaradan Türkiyə və Azərbaycan, birgə iri layihələr hazırlayan və həyata keçirən iki qardaş ölkə, Ermənistanın belə mövqeyinin qarşılığına görə hərəkət edərlər. İşğal olunmuş torpaqların azad olunmasının yolu mütləq tapılmalıdır. Amma Azərbaycanın dediyi, bizim də dəstəklədiyimiz bu yol, XXI əsrdə savaşda deyil, barışdadır. Biz beynəlxalq qanunlara riayət edirik. Beynəlxalq dövlətlər də bizə dəstək olmalı, özlərinin “mövduq problemlərinin barış yolu ilə həll olunması” fəlsəfələrinə Dağlıq Qarabağda da sahib çıxmalıdırlar. Təəssüf ki, hələlik bu belə deyil. Ermənistan dövlətinin siyasəti və erməni diasporunun təzyiqləri nəticəsində işğal davam edir. Türkiyə və Azərbaycana qarşı qaralama kampaniyası davam etməkdədir. Biz birlikdə bunların da qarşısını alaçağıq, dünyanı da anladacağıq ki, işğal davam edə bilməz.

—Belə bir tendensiya hiss olunur ki, dövlətlərimiz böyük layihələri reallaşdırın ərəflərdə Azərbaycan və Türkiyəyə qarşı qara piarlar təşkil edilir. Belə bir durumda siyasət dünyası üçün çox cəsarətli mesajı — “TÜRKİYƏ OLMAYAN YERDƏ AZƏRBAYCAN VAR, AZƏRBAYCAN OLMAYAN YERDƏ TÜRKİYƏ VAR” iş prinsipini peşəkar diplomat kimi necə qarşılıdınız? Gələcək fəaliyyətinizə bu necə təsir göstərəcəkdir?

—Azərbaycanın ikinci dəfə öz müs-

təqilliyini elan etməsindən sonra, mən 1988-ci ildən Xarici İşlər Nazirliyi sistemindəyəm, bizim nazirlik hər məsələdə, bütün çalışmalarımda Azərbaycanın hər sözünü, hər tələbini öz sözü, bizim davamız kimi qəbul etmişdir. Həmçinin, Qarabağ problemini də öz taleyimizin bir olumu kimi qəbul etmişik. Mənim dövlətim, mənim xalqım, mənim çalışdığım sistem —nazirlik bu baxışla Azərbaycanla münasibətlərə sahib çıxmışdır. Bu indi də davam edir. Azərbaycanın nə dərdi, nə davası varsa, bu eyni zamanda bizim dərdimiz, davamızdır. Bu səbəblə bizim hər bir hüququmuz, hər bir fərdimiz də bu anlayışa əsaslanır. Azərbaycanın da anlayışında bunlar eynidir. Keçən il Praqada bir toplantıda Ermənistan Prezidentinin Türkiyənin ünvanına söylədiyi fikirlərə qarşı cənab Prezidentin çıxışı, “burada Türkiyə yoxdur, amma Azərbaycan var” deməsi və bizim hamımızı duyğulandırmaması, bu prinsipin tutduğumuz vəzifələrdən asılı olmayaraq bizim hamımıza, dövlət başçıları səviyyəsində də şamil olduğunu ifadə etdi. Həqiqətən, bu çox qüdrətli bir mesajdır. Azərbaycanla münasibətlərimiz iyirmi ildir bu şəkildə davam etməkdədir. Dünya bunu görməlidir. Cənab prezidentlərin ifadə etdiyi dövlətlərəsi birgəlik siyasi reallıqlarla müşahidə olunur. Bizim məqsədimiz kimsəyə pislik etmək deyil, kimsəni günləndirməyə deyil, bizim dərdimiz öz imkanlarımızı, Azərbaycan olaraq, Türkiyə olaraq genişləndirməkdir, yeni nəsil üçün yaxşı şərait yaratmaq, yeni münasibətlər qurmaq, beləliklə, bir yandan Azərbaycana, Türkiyəyə əlavə dəyərlər qazandırmaq, bir yandan yeni-yeni layihələr qurmaq, digər yandan bu çalışmalar üzərində üçüncü ölkələrdə də ortaq işlər görmək, yaxud üçüncü ölkələrin də bizim öz aramızda gördüyümüz işlərdən bəhrələnməsini təmin etməkdir. Bizim hazırda işləyib reallaşdırmağa çalışdığımız layihələr bu məqsədi daşıyır. Birgə fəaliyyətimizin məqsədi xaricə, üçüncü ölkələrə zərər vermək deyil, onlara da öz zənginliklərimizdən faydalanmaq imkanı yaratmaqdır. Ermənistan özünü bütün bu işlərdən ayrı qalma vəziyyətinə salmışdır. O başa düşməlidir, nə qədər ki, işğal davam etdirəcəksən, Türkiyəyə münasibətdə peşimançılıq hiss etməyəcəksən, o zaman öz yoxsulluq siyasətinin də cəzasını çəkəcəksən. Ermənistanın xalqını da bunu görüb dərk etməsi lazımdır. Cənab Prezident də bunu xüsus qeyd etmişdir. Bu coğrafiyada yaşayıb, amma baş verən reallıqlara əhəmiyyət verməmək olmaz. Bizim layihələrimiz bizim bölgənin hər tərəfinə faydalı olan işlərdir. Türkiyə və Azərbaycan özlərinə qarşı olan hər cür qara kampaniyalara qarşı, necə ki birlikdə iri layihələr hazırlayıb həyata keçirir, o cür də birlikdə cavab verəcək, qara təbliğata uymadan işinə davam edəcək. Biz özümmüzə güvənirik, etdiyimiz işlərə güvənirik, türkən təbiəti belədir, pis yola, pis niyyətlə çıxmarıq, yaxşı məqsədlə çıxarıq, amma bizə pislik etmək istəyənlər də çox diqqətli olmalıdır. Onlar bunu da bilməlidirlər.

—Cənab İsmayıl Alper, müsahibə üçün təşəkkürümüzü bildiririk.

Müsaibəni apardı: Elçin VƏLƏDOĞLU, “Respublika”.